

Vijoleta Herman Kaurić

Za naše junake...
Rad dobrotvornih društava
grada Zagreba u
Prvom svjetskom ratu

H R V A T S K I
i n s t i t u t z a
P O V I J E S T

Zagreb, 2023.

Jasminki,
mom zemaljskom anđelu čuvaru,
koji je prerano dobio nebeska krila

SADRŽAJ

I. UVOD	1
II. O GRADU ZAGREBU.....	9
Zdravstveni kapaciteti.....	12
Ukonačivanje vojske.....	16
Posjeti dvojice nadvojvoda – raskošna slika ratnoga Zagreba.....	18
Manje raskošna stvarnost.....	27
Gruba ratna stvarnost	36
Bolesti donesene s ratišta: tifus (<i>trbušna pošalina</i>), dizenterija (<i>srdobolja</i> , <i>griža</i>), kolera (<i>kratelj</i>) i ostale.....	39
III. BORBA PROTIV ZARAZNIH BOLESTI.....	45
Tečajevi za suzbijanje zaraznih bolesti.....	51
Spolne (<i>tajne</i> , <i>gospodske</i>) bolesti ili <i>bludobolja</i>	54
Tuberkuloza (<i>sušica</i>)	55
Zdravstveno prosvjećivanje stanovništva	58
Brošure sa zdravstvenim savjetima	62
IV. SKUPLJAČKE AKCIJE.....	65
A) Za poboljšanje opremljenosti vojske općenito.....	65
B) Vojnicima na ratištu.....	73
Predmeti za lakše prezimljavanje	73
Topla roba.....	77
Rublje	82
Cigarete – najbolji poklon za Uskrs i Božić.....	85
„Pravi” pokloni za Božić.....	91
Hrana.....	97
Pokloni za Uskrs i kraljev rođendan.....	97
Knjige za vojničke čitaonice.....	98
Akcije isključivo za talijansko ratište	99

C) Ranjenicima u zagrebačkim bolnicama.....	105
Organizacija bolničarske službe	105
Povećanje bolničkih kapaciteta.....	117
Prihvat i prijevoz ranjenika	127
Ostale potrepštine (zavoji, posteljina, cigarete i hrana).....	135
Knjige i novine.....	140
Božićni pokloni	145
Oporavljenici (<i>rekonvalescenti</i>)	148
„Vojnički dom”	149
D) Invalidima	155
Ortopedska bolnica i Invalidska škola.....	155
Zavod za slijepe vojnike Društva sv. Vida.....	160
„Hrv. Zitin-dom”	164
E) Zarobljenicima	171
F) Poginulima.....	176
V. AKCIJE ZA POMOĆ OBITELJIMA MOBILIZIRANIH VOJNIKA....	185
A) Za žene i djecu vojnika.....	185
Izrada popisa obitelji mobiliziranih vojnika	190
Prehrana	195
Ferijalne kolonije za gladnu djecu i iz južnih krajeva.....	210
Odjeća i obuća	214
Pronalaženje poslova za žene i odrasliju djecu vojnika	223
Besplatni pravni savjeti	228
„Ratno kumstvo”.....	230
B) Za djecu i mladež	232
Otvaranje dječjih vrtića	232
Dječji domovi i sirotišta	233
Dječji dan i Dječji blagdan (prvi vikend u lipnju).....	240
VI. NAČINI PRIKUPLJANJA POMOĆI.....	247
A) Obilježavanje prigodnih datuma	247
Rođendani i imendani kraljevske obitelji.....	247
Svi sveti i Dušni dan (1. i 2. studenog).....	256
Dan sv. Nikole (6. prosinca).....	260
Silvestrovo (31. prosinca).....	261
Narodni blagdan (5. srpnja).....	264

B) Uvođenje prigodnih dana	266
Tjedan Crvenoga križa (nekoliko dana uz 18. kolovoza)	266
„Božićni tjedan” (od 25. do 31. prosinca 1916.)	271
„Zitin dan” (9. svibnja)	271
Dan ratne siročadi (22. travnja)	273
C) Organiziranje posebnih akcija	276
Zamienite cviet za kruh!	276
„Spomen-lipa”	281
Streljački jarci	287
Prodaja maslinovih grančica	296
D) Akcije strukovnih udruženja	298
Računske cedulje	298
Gostioničarsko-kavanarski dani	300
„2 filira rodoljubnog doprinosa”	303
Ratni znakovi, medalje i plakete	308
Žalobne kokarde	310
Razglednice i dopisnice	312
Kalendari	314
Vrećice za šećer i papirnati ubrusi	316
F) Kulturno-zabavne priredbe	317
Zabave na otvorenom	317
Kazališne predstave	321
Dobrotvorna posijela	325
Izložbe	327
Koncerti	338
Čajanke	345
Igre na sreću	349
Iluzionisti, akrobati i ostali	356
Plesne večeri	360
Skioptikonske i kinoprojekcije	362
G) Sportske priredbe	366
Nogometne utakmice	366
Konjske utrke (<i>Zagrebački turf</i>)	370
Tenis (<i>tennis</i>)	373
Plivanje	374
Atletski miting	375
Trčanje na duge staze	376
Gimnastička vježba	377
Biciklizam (<i>koturanje</i>)	378

VII. ZAKLJUČAK.....	379
CONCLUSION	383
VIII. PRILOZI.....	387
POPIS IZVORA I LITERATURE	387
POPIS KRATICA	414
KAZALO IMENA.....	415
ŽIVOTOPIS	419

PREDGOVOR

Kao temelj za ovu knjigu poslužila je doktorska disertacija sličnoga imena obranjena u studenom 2007. na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Bila je to druga doktorska disertacija ikada napisana na temu Prvoga svjetskog rata i obranjena na tom odsjeku, što zorno govori o tadašnjem stupnju istraženosti toga razdoblja hrvatske povijesti. Prije toga sam muku mučila s izradom magisterija o istom razdoblju, tijekom čega sam shvatila da nema puno istraživača u Hrvatskoj koji se bave tim ratom i posve su različitih struka, ali sam ipak mislila da će to biti lakši posao, dok je moj bivši mentor prof. dr. Nikša Stančić mudro šutio gledajući me kako se probijam kroz more nepoznanica. Arhivske i novinske građe bilo je u izobilju i trebalo je pročešljati poprilično svega i svačega da bi se stekla slika o ičemu, a sustavno traženje izvora uglavnom se nakon nekog vremena svelo na puku sreću nalijetanja na ono što si prije nekoliko dana ili mjeseci nastojao pronaći na nekom logičnom mjestu, ili barem logičnijem. Međutim, svakoga dana otkrivala sam nešto novo, davno zaboravljeno, i to je mukotrpnom poslu davalo neizmjernu čar.

Taj prekrasan osjećaj otkrivanja novoga ostao je do današnjega dana. Utiranje novih putova veseli, posebice ako i drugi slijede tvoj put i zajedno otvarate nove horizonte, što se u međuvremenu dogodilo. Pronalaženje je danas nešto lakše jer smo silom kronoloških prilika dogurali do stogodišnjice Prvoga svjetskog rata i njezina obilježavanja u normalnim zemljama Europe, što je pak potaknulo razne arhivske i muzejske ustanove u Hrvatskoj da pretraže svoja spremišta i objave kataloge ili vodiče po građi. Odjednom je mnogo toga isplivalo na površinu i čudesno se pojavilo nakon desetljeća zaborava, premda su me koju godinu ranije uvjerovali da nečega nema, da je izgubljeno, uništeno i slično. Zvuči pomalo paradoksalno, ali zahvaljujući tom obilju slikovnog materijala u ovoj knjizi nema slika, pa molim čitatelje neka ih potraže u korištenoj literaturi. Jednostavno nisam mogla odabrati samo nekoliko njih, što je uobičajena norma za znanstvenu literaturu.

Istraživača Prvoga svjetskog rata i dalje nema mnogo, ali nas je svakim danom sve više. Pokazalo se da posebna tema privlači i posebne ljude, što je bio izvrstan temelj za suradnju. Nekoliko godina uoči Stogodišnjice umrežili smo se i od tada surađujemo okupljeni oko Udruge 1914–1918., kojoj je osnovni cilj okupljanje svih zainteresiranih za istraživanje, dokumentiranje i komemoriranje pojedinih

sastavnica Prvoga svjetskog rata. Korektna stručna suradnja izmjenjuje se s prijateljskim druženjem, stručnim izletima, domaćim i stranim projektima, tako da je u dobrom društvu znatno jednostavnije odraditi i naizgled nemoguće zadatke. Od te 2012. učinili smo puno, planiramo učiniti još dosta toga i ne mislimo stati neovisno o jubilejima. Iskustvo rada s tim ljudima obogatilo me u svakom pogledu. Čudesan je osjećaj surađivati s onima kojima ne moraš objašnjavati zašto to treba učiniti, već je jedino pitanje kako bi to bilo najbolje učiniti. Neprocjenjivo. Hvala im svima na tome.

No, čim se izađe izvan toga dobrohotnoga kruga izvrsnih znalaca razdoblja Prvoga svjetskog rata, slika se potpuno mijenja. U javnoj komunikaciji stručne i manje stručne javnosti malo je razumijevanja za potrebu obilježavanja obljetnice početka i kraja jednogaavnog rata, zaboravljenog od svijeta, za koji mnogi naši političari i ne znaju jesmo li ga dobili ili izgubili. Nažalost, nisu jedini, ali o njihovoj spremnosti za suradnju u ovoj zemlji ovisi jako puno toga. Svijest o sudjelovanju naših predaka u Prvom svjetskom ratu sustavno je zatirana svih godina nakon njege, a u trideset godina samostalnosti Republike Hrvatske malo se toga promijenilo. I dalje je jedino bitno jesmo li pobijedili, a nismo, iako to ne bi trebalo biti od presudne važnosti sto godina nakon što se dogodilo. Treba li uopće naglašavati da u nas ne postoji svijest da su na kraju sve strane upletene u rat gubitnici, bez obzira na to o kojem je ratu riječ i tko je na kraju završio kao pobjednik, a tko kao pobijeđeni. Na toj ideji tek trebamo poraditi.

Ova obljetnica pokazala je koliko je obiteljima bivših austro-ugarskih vojnika važno doznati ratnu sudbinu svojih predaka za koje je u obiteljima ostalo sačuvano tek maglovito sjećanje gdje su se borili ili gdje su poginuli. I sama sam među obiteljskim fotografijama moje prabake, rođene 1905., pronašla fotografiju nepoznatoga vojnika u odori zajedničke vojske Austro-Ugarske Monarhije, no više mi nitko u obitelji nije znao reći o kome je riječ. Na kraju se ispostavilo da je to djed naše Babičke, kako smo zvali tu svojeglavu Čehinju, ali tek nakon uvida u Matične knjige, čime je potvrđeno sjećanje moje mame da je ime napisano na poleđini fotografije (Franc Šancer) čula u vrlo ranom djetinjstvu kada se pričalo o rođacima ženskoga dijela obitelji njezine bake s tatine strane. Jedino u što smo do tada bili sigurni jest da na slici nije pradjed, ali o svemu ostalome nismo imali pojma. Sigurno nismo jedina obitelj u Hrvatskoj koja je izgubila vezu sa svojom prošlošću, što ne znači da nas ta prošlost ne zanima i da je ne bismo željeli rasvijetliti. Valja priznati da nam u očuvanju sjećanja na pretke nisu pomogla ni sljedeća dva rata koja su protutnjala kroz zapadnu Slavoniju, taj prekrasni kraj bremenit zamršenom prošlošću međusobnoga (ne)uvažavanja kakvo je uobičajeno u svim etnički miješanim područjima Lijepe Naše.

Ova knjiga nastoji rasvijetliti društvenu povijest Prvoga svjetskog rata u gradu Zagrebu kroz rad dobrotvornih društava, od kojih su neka bila krovna društva

za cijelu zemlju. Tada su brojna društva različitih svrha organiziranjem velikoga broja raznovrsnih dobrotvornih priredbi nastojala pripomoći svojoj državi, svojim vojnicima i obiteljima svojih poznatih i nepoznatih sugrađana, posebice ako su se obitelji odlaskom hranitelja u rat našle na rubu preživljavanja. Jedan od slogana koji se izravno ili neizravno provlačio kroz brojne akcije jest *za naše junake*, pa je upravo tako i nazvana ova knjiga. Taj se naziv mirne savjesti može protegnuti na sve koji su preživjeli rat, bez obzira na to jesu li bili vojnici ili civili, jer život je tada bio sve samo ne lagan za življenje. Ta vrlo općenita parola lukavo je korištena u multinacionalnoj zemlji upravo zbog svoje univerzalne višeznačnosti jer se svaki stanovnik Monarhije mogao poistovjetiti s nekim zajedničkim – našim junakom. Tijekom istraživanja iskrsnula su brojna imena, više ili manje (ne)poznata, za koja sam smatrala bitnim pronaći barem osnovnu informaciju o obrazovnom i društvenom statusu da bi čitatelji dobili što bolju sliku o važnosti tih ljudi u danom trenutku. Mnogi spomenuti ostali su posve zaboravljeni nakon pada Monarhije, a njihov golem trud nepriznat, sve do izlaska ove knjige.

A moji junaci su moji dečki – Saša i Jakov, moji Kaurići. Njihova ljubav, pažnja i podrška nosile su me kroz sve projekte, koliko god zahtjevni i dugotrajni bili, a izdavanje ove knjige je silom prilika jedan od najdugotrajnijih. U trenutku pisanja doktorata ne bih vjerovala da mi je netko rekao što će se u međuvremenu dogoditi i da ću prije stići do Kine nego izdati knjigu, ali tome nije bilo pomoći. Borba na više fronti uvijek daje ograničene rezultate, to znaju svi sudionici rata, a planiranje, koliko god fleksibilno bilo, ionako daje samo okvirni plan bliže ili dalje budućnosti. Osim toga, zahvaljujući Ministarstvu znanosti naučila sam da je ovo samo posao. Doduše, najbolji posao na svijetu, no ipak samo posao, čega nisam bila svjesna oduvijek. Taj posao imala sam čast i zadovoljstvo raditi u svojoj matičnoj kući – Hrvatskom institutu za povijest. Hvala svim ravnateljima na tome. Hvala kolegama na konstruktivnoj suradnji, razumijevanju i podršci svih ovih godina. Tu su nada mnom bdjeli moji zemaljski anđeli bez kojih bi povratak i ostanak bio znatno teži, iako se u jednom trenutku činilo da mi ne gine drastična promjena kursa. Hvala Kevo.

U Zagrebu 9. srpnja 2022.